

СТАНОВИЩЕ ГРОМАД ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН- БАПТИСТІВ НА ВОЛИНІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945-1949 рр.)

Стаття присвячена становищу релігійних громад Євангельських Християн-Баптістів на Волині в 1945-1949 рр. Доведено, що радянська та уніфікація цього регіону тоталітарним режимом проводилася паралельно з атеїстичними заходами, які мали змінити не лише повсякденне життя жителів цього регіону, але й їхній духовний світогляд.

Ключові слова: Волинь, громада Євангельських Християн-Баптістів, етнічна та релігійна міжконфесійна політика, толерантність, держава, тоталітаризм.

THE STATE OF THE COMMUNITY OF THE EVANGELICAL CHRISTIAN BAPTISTS ON THE WAVE IN A LONG-TERM PERIOD (1945- 1949)

The article is devoted to the situation of religious communities of Evangelical Christians-Baptists in Volyn in 1945-1949. It was proved that the Sovietization and unification of this region by a totalitarian regime was carried out in parallel with atheistic measures that had to change not only the everyday life of the inhabitants of this region but also their spiritual outlook.

Key words: Volyn, community of Evangelical Christian-Baptist, ethnic and religious interconfessional politics, tolerance, state, totalitarianism.

Становище релігійних громад Євангельських Християн-Баптістів (далі ЄХБ) на Волині після Другої світової війни є актуальною проблемою, яку сучасні дослідники мають ретельно вивчати та оприлюднювати. Адже

повоєнний період став найтяжчим для віруючих Волині, оскільки він припадає на встановлення і утвердження жорсткого радянського тоталітарного режиму у цьому регіоні, який поставив у скрутне становище всі релігійні організації на Волині.

Поміж науковців, які вивчали релігійну тематику Волині в контексті державно-церковних відносин ХХ ст., слід відзначити працю В. Войналовича та ін. [2, 4]. Вивчали окремі аспекти проблеми автори, зокрема С. Савінський, Ю. Решетніков, С. Санніков [7, 6]. Особливості релігійності конфесійного населення УРСР досліджував П. Бондарчук [1]. Важливу інформацію щодо поглибленого вивчення теми дають архівні матеріали та польові дослідження [3, 8, 9, 10].

Метою дослідження є простеження впливу державних органів на становище релігійних громад ЄХБ на Волині після Другої світової війни. Мета дослідження реалізується через низку завдань: виявити методи, які використовували уповноважені органи для зняття з реєстрації та розпуску громад ЄХБ на Волині; розкрити наслідки антирелігійної політики уповноважених у справах релігійних культів для громад ЄХБ Волині у повоєнний період; показати, яку роль у порятунку від голодної смерті тисячів громадян УРСР відіграли віруючі ЄХБ Волині.

Волинь після Другої світової війни для тоталітарних лідерів СРСР вважався одним з найбільш небезпечних регіонів УРСР, оскільки це був не лише центр українського національного-визвольного руху, але й відомий духовний осередок. Тому радянська та уніфікація цього регіону тоталітарним режимом проводилася паралельно з атеїстичними заходами, які мали змінити не лише життя жителів, але й їхній духовний світогляд. Задля цього керівництво релігійного об'єднання ЄХБ виконували завдання державних органів і проводили активну роботу серед не приєднаних груп. Крім того, задля агітаційно-пропагандистських цілей лектори-атеїсти виїздили за межі свого регіону в першу чергу небезпечні для держави західноукраїнські області, де

активність і чисельність незареєстрованих протестантських груп не зменшувалась.

Перш за все планувалось посилити атеїстично-виховну роботу та репресивні заходи щодо тих громад, які на думку уповноважених по Волині порушували законодавство про культу. Загалом, приводом до зняття з реєстрація громади і її закриття могло бути, що завгодно, але найпоширеніший – це малочисельність громади (до 20 чоловік), небажання віруючих різних протестантських спрямувань, зокрема п'ятидесятників або невеликих громад ЄХБ об'єднуватися з провладним ВРЄХБ (Всесоюзна Рада Євангельських Християн-Баптистів), місцезнаходження молитовного будинку в центрі міста, проведення молитовного зібрання без дозволу уповноваженого, або це могла бути будь-яка інша причина, у більшості випадків свавілля місцевих органів влади тощо.

Щоби зрозуміти подвійні стандарти тоталітарного режиму у питаннях віротерпимості і виявити масштаби та методи репресій з яким зіткнулися віруючі ЄХБ у повоєнний період, звернемося до офіційних повідомлень та листів віруючих, які надходили з обласних центрів до Ради у справах релігійних культів (далі РСРК). Важливу інформацію про ставлення до релігійних громад ЄХБ дають листи-скарги віруючих. Передусім свої заяви на ім'я уповноважених РСРК віруючі писали протестуючи проти свавілля місцевих органів влади. У одному з листів-заяв, який надійшов в РСРК на ім'я товариша Соколова, пресвітер Пульмовської релігійної громади ЄХБ Кузьмич Ф.А. просив розглянути питання повернення конфіскованих владою під сільраду молитовних будинків в селах Пульмо та Залісся Шацького району, які були побудовані в 1935-1939 рр. на кошти релігійної громади. Проте, Уповноважений по Волинській області Прокопенко постановив залишити клопотання пресвітера Кузьмич Ф.А. без задоволення [10, арк. 21]. Натомість коли звернення пресвітера Кузьмич Ф.А. було направлено до Києва та Москви, то уповноважений Ради з питань релігійних культів по УРСР П. Вільховий наказав терміново розібратися у ситуації на місці, щоби не загромаджувати Вищі

Радянські органи непотрібною перепискою, яка викликає незадоволення віруючих [10, арк. 21]. Слід зазначити, що це був 1946 рік, коли радянська влада лише утверджувалася у Волинській області, тому не наважувалася відкрито нищити релігійні громади, боячись масового незадоволення віруючих та протистояння на цьому ґрунті.

У рамках антирелігійної кампанії в липні 1946 року усім уповноваженим Ради з релігійних культів на місцях було розіслано розпорядження від П. Вільхового з наказом зібрати та надати до 15 липня 1946 року відомості щодо «наближених» в зареєстрованих релігійних громадах, зокрема молодь до 25 і після 25 років, яка хоче прийняти водне хрещення. Також у документі вказувалося, що потрібно подати загальні відомості про культурно-освітні заклади того села, де дана релігійна громада «розгортає свою роботу». А наостанок уповноважені мали подати свої міркування та пропозиції, щодо усунення цих явищ [8, арк. 5].

Отже, даний документ свідчить, що після 1946 р. розпочалася масована антирелігійна кампанія з метою недопущення особливо молоді до членства в релігійних громадах. Покладалося виконання цього наказу на уповноважених на місцях, які мали zorganizувати в культурно-освітніх закладах різноманітні антирелігійні заходи.

До реалізації антирелігійної кампанії намагалися залучали і старших пресвітерів на місцях, які були лояльні до радянської влади. Серед яких були і такі старші пресвітери, які намагалися ревно виконати вказівки уповноважених, і знаходили будь які приводи для закриття молитовних будинків. Так, в архівних фондах ЦДАВОВ України збереглися записки старшого пресвітера по Волинській області Агрипініна до уповноваженого по області Прокопенка, у яких він під різним приводом протягом 1947-1948 рр. запропонував оптимізувати та зняти з реєстрації до сотні невеличких релігійних громад ЄХБ, які знаходилися в сільській місцевості. У своїх заключних звітах він вказував одній ті ж причини закриття молитовних будинків, зокрема їхня невідповідність санітарним та пожежним нормам, шумні молитовні зібрання, пророцтва

пресвітерів, малочисельність громад (менше 20-ти членів) і т.д. Загалом за таким приводом з його подачі були закриті релігійні громади ЄХБ Волинської області в селах: Карлівка, Горки, Карпилівка, Подцеревиці, Костюхнівка, Старий-Кременець, Хринів, Шклінне, Борочиці, Комів, Залаззя, Нічогівка тощо [9, арк. 18-25].

Тому у багатьох помісних церквах розпочалося незадоволення діями пресвітерів, рядові члени церкви намагалися висловити свою точку зору щодо недотримання ними основних постулатів братства ЄХБ. Натомість старші пресвітери ВРЄХБ (хотіли вони того чи ні) своїми діями виховували віруючих в дусі поваги пресвітерів, старших пресвітерів і членів ВРЄХБ як такого собі духовного начальства. У братстві, таким чином, утверджувалася свого роду ієрархія духовних осіб [7, с. 121].

Такі дії ВРЄХБ призвели до порушень основних принципів баптистсько-євангельського братства: демократизму, виборності служителів у помісних церквах, а також було порушено їхню самостійність у вирішенні різноманітних питань. Це призвело до незадоволення серед віруючих та їхнього розколу всередині громади. Атмосфера недовіри до пресвітерів як посередників між рядовими віруючими і ВРЄХБ охопила значну кількість зареєстрованих громад в УРСР. Натомість тоталітарна влада, яка своїми діями та законодавством підштовхнула віруючих до внутрішнього розколу, скориставшись ситуацією закривала громади під будь яким приводом.

Всі ці акції, які спрямовувалися на підриг і нищення протестантських громад в УРСР загалом, і на Волині зокрема були не випадковими. Вони стали частиною плану чергової антирелігійної кампанії та нищення українського визвольного руху. Водночас на нашу думку, дієвим і уже випробуваним методом упокорення українців та їхнього духовного стержня – християнської Віри у I половині XX ст. стали радянські людомори (1921-1923 рр., 1932-1933 рр., 1946-1947 рр.). Адже від третього за рахунком голодом влаштованим радянським режимом за чверть столітнє владарювання в Україні потерпало і багато віруючих ЄХБ, кількість яких за роки Другої світової війни тільки зростає.

За спогадами свідка тих подій, Ніни Максимівни Яременко, 1909 року народження, яка проживала у той час у м. Яготин, Київської області, саме під час війни в 1942 році, вона як і багато її братів та сестер по вірі, прийняла водне хрещення і прилучилася до громади ЄХБ. Жінка разом з іншими віруючими братства як могла підтримувала воїнів Червоної Армії, приносячи на залізничну станцію їжу та воду для солдат, які у вагонах прямували на фронт. Втративши чоловіка на фронті в 1943 р. та залишившись з двома дітьми на руках, Людою 1938 р.н. та Надею 1942 р.н. Ніна Максимівна, як і багато віруючих ЄХБ з радістю зустріла в 1945 році звістку про перемогу Червоної Армії над нацистською Німеччиною, вірячи, що їхнє з дітьми життя покращиться [3].

Натомість, їхні випробування тільки розпочалися, адже у 1946 р. під час хлібозаготівельних кампаній очолюваних М. Хрущовим зерносховища колгоспів залишилися пустими. Ця ситуація відбилася не тільки на мешканцях сіл, але й районних центрів, де також не вистачало хліба для задоволення перших потреб у їжі. Щоби якось задовольнити їжею своїх двох дівчаток, жінка сама не доїдала, але кожного дня ходила на роботу. Якщо під час війни, біжучи на роботу вона змушена була перестрибувати через вирви від мін та їх оминати, то тепер оминала розпухлі тіла мертвих людей [3].

Як згадує Ніна Максимівна, на все життя їй запам'ятався випадок, як стався по дорозі на роботу: «Одного дня, прямуючи на роботу через місток, я побачила чоловіка, який з жадібністю їв кусень хліба з малясом (авт. густа брунатна рідина, що залишається після переробки цукрових буряків на цукор; використовується як корм для худоби), але коли поверталася додому, то чоловік уже був у напівлежачому положенні мертвий» [3].

Уже через деякий час, у Ніни Максимівни, яка систематично недоїдала опухли від голоду ноги. Шукаючи порятунку для себе і своїх дітей вона разом із сестрою по вірі на ім'я Дуня, яка проживала в селі Ничипорівка Яготинського району, вирішили виїхати з голодного міста та пішли на залізничну станцію. На станції зустріли немолодого уже чоловіка, який представився Володимиром та сказав, що він також віруючий баптистської громади, і приїхав із Західної

України, щоби допомогти голодуючим виїхати з міста та влаштуватися на роботу.

Плачучи згадує жінка цей переломний момент в її житті і дітей: «Хоча і страшно було їхати у світ з незнайомцем, адже по місту ширилися чутки, що людей вербують для того, щоби потім їх забити як худобу, а з м'яса готувати пиріжки та продавати на залізничних станціях. Проте, у мене не було вибору, оскільки я і мої діти були знесилені від недоїдання, тому погодилася на його пропозицію. З великими зусиллями нам вдалося сісти на найближчий поїзд, який рухався на захід і покинути рідне місто. На станції Луцьк Володимир відвів їх до знайомого міліціонера та розпрощався» [3].

Після приїзду на Рівненщину ситуація для них змінилася на краще. Добрі люди їх спрямували в село Малєво Демидівського району Рівненської області, де була велика громада ЄХБ. Зупинилися вони у віруючих діда Андрона та баби Каті. «Крім нас, згадує Ніна Максимівна, при громаді жили три сироти: Надя, Броня і Зося. Моїми обов'язками було готувати їжу та дивитися за старою бабцею, яка уже не вставала з ліжка. Коли я потрапила в Рівненську область, особисто мене, вразило те, що на відміну від тієї пропаганди, яка нам розповідала, що в Західній Україні живуть погано, там одні жорстокі бандерівці, які вбивають усіх від малого до великого, насправді, на відміну від радянізованих областей, люди жили заможнo, та вражали своєю добротою та милосердям. Адже, крім основних обов'язків, я мала ще два рази на неділю пекти хліб, який віруючі роздавали всім нужденним та голодним, які тікаючи зі Східної України шукали в селі хоч якийсь прихисток та роботу. Невдовзі я дізналася, що від голоду помер мій тато, який проживав в Житомирській області (с. Садове). Загалом, пробула я з дітьми в Малєво два роки, і в 1949 році, коли дізналася, що голод минув повернулася до рідного міста» [3]. Загалом, за даними вчених «від штучного рукотворного голоду за неповними даними загинуло в Україні понад 1 млн людей» серед яких було багато вірних ЄХБ [5].

Таким чином, повоєнний період став найтяжчим для жителів Волині, оскільки він припадає на встановлення і утвердження жорсткого радянського тоталітарного режиму у цьому регіоні, який поставив у скрутне становище всі релігійні організації. Радянізація та уніфікація цього регіону тоталітарним режимом проводилася паралельно з атеїстичними заходами, які мали змінити не лише повсякденне життя жителів цього регіону, але й їхній духовний світогляд. Задля цього керівництво релігійного об'єднання ЄХБ виконувало завдання державних органів і проводили активну роботу серед не приєднаних груп. Перш за все планувалось посилити атеїстично-виховну роботу та репресивні заходи щодо тих громад, які на думку уповноважених по Волині порушували законодавство про культи. Найжахливішим випробуванням для громадян УРСР став черговий голодомор 1946-1947 рр. влаштований Й. Сталіним від якого потерпало і багато віруючих ЄХБ. Яскравим прикладом цієї трагедії став епізод з життя вірної громади ЄХБ Н.М. Яременко. Адже для багатьох громадян УРСР єдиною надією на порятунок стала Віра в Бога, яка дозволила не лише вистояти та вижити у часи лихоліття, але й морально самовдосконалитися. Велику роль у порятунку від голодної смерті тисячів громадян УРСР відіграли і віруючі ЄХБ окремих західних областей, зокрема і Волині, які слідуючи заповідям Біблії були милосердними до зневірених, давали притулок для нужденних, ділилися хлібом з голодуючими.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук П.М. Релігійність населення України в 40-х – 80-х роках ХХ ст.: соціокультурні впливи, особливості, тенденції змін / П.М. Бондарчук. – Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2009. – 382 с.
2. Войналович В.А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940 – 1960-х років: політологічний дискурс / В.А. Войналович. – К.: Світогляд, 2005. – 741 с.

3. Записано 10 квітня 1991 р. від Яременко Н.М. 1909-1993 р.н., яка мешкала в м. Яготин Київської області.
4. Коцур В.П. В ім'я свободи совісті (до питання боротьби радянської тоталітарної систем із релігійним дисиденством) / В.П. Коцур, О.І. Висовень. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О.М., 2013. – 227 с;
5. Масовий_голод_в_Україні_(1946-1947) [Електронний ресурс] [https://uk.wikipedia.org/wiki/Масовий_голод_в_Україні_\(1946–1947\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Масовий_голод_в_Україні_(1946–1947)) – Заголовок з екрану.
6. Решетников Ю. Обзор истории евангельско-баптистского братства в Украине / Ю. Решетников, С. Санников. – Оп.: Одесса, Богомыслие , 2000. – 348 с.
7. Савинский С. Н. История русско-украинского баптизма. Учебное пособие / С. Н. Савинский. – Одесская богословская семинария, «Богомыслие» [Електронний ресурс] Режим доступу: [1995, DjVu, RUS];
8. Центральний державний архів вищих органів влади України. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.27. – Арк.5.
9. ЦДАВОВУ. – Ф.4648. – Оп.2. – Спр.47. – Арк. 18-25.
- 10.ЦДАВОВУ.–Ф.4648. – Оп.2. – Спр.12. – Арк. 21.